

Hoofdstuk een

Lübeck, 1891

Zijn moeder wachtte boven terwijl de bedienden de jassen, hoeden en sjaals van de gasten aannamen. Tot iedereen naar de salon was gedirigeerd, bleef Julia Mann op haar slaapkamer. Thomas en zijn oudere broer Heinrich keken met hun zusjes Lula en Carla toe vanaf de overloop. Hun moeder zou spoedig opduiken, wisten ze. Heinrich zei streng tegen Carla dat ze haar mond moest houden, anders werden ze naar bed gestuurd waardoor ze het grote moment zouden missen. Hun jongste broertje Victor, een baby nog, lag boven te slapen.

Met haar haar in een strakke knot met een fleurige strik eromheen kwam Julia uit haar kamer tevoorschijn. Ze droeg een witte jurk, en haar zwarte schoenen, die ze speciaal uit Mallorca had laten komen, hadden zo van een danseres kunnen zijn. Ze voegde zich met ogenschijnlijke tegenzin bij het gezelschap, alsof ze zich zojuist in haar eentje nog op een veel interessantere plek had bevonden dan Lübeck in kerstsferen.

Zodra ze de salon binnenstapte keek ze goed om zich heen en koos dan een van de gasten uit, meestal een man, iemand van wie je het niet verwachtte, zoals Herr Kellinghusen senior, die jong noch oud was, Franz Cadovius, die zijn moeders scheelheid had geërfd, of de Edelachtbare August Leverkühn met zijn dunne lippen en keurig geknipte snorretje, en diegene kreeg vervolgens haar volle aandacht.

Haar aantrekkingskracht dankte ze aan haar exotische, kwetsbare uitstraling. Anderzijds keek ze vriendelijk uit haar stralende ogen terwijl ze haar gast bevroeg over zijn werk, gezin en plannen voor de zomer, en over de zomer gesproken was ze ook benieuwd hoe verschillende hotels in Travemünde zich qua comfort tot elkaar verhielden, en dan vroeg ze verder naar chique hotels in verre oorden als Trouville, Collioure of een badplaats aan de Adriatische Zee.

En niet lang daarna stelde ze steevast een onverwacht vrijpostige vraag. Dan vroeg ze wat haar gespreksgenoot vond van de een of andere doodgewone, fatsoenlijke vrouw uit hun kennissenkring. Daarmee suggereerde ze dat er onder de stadsburgers de nodige controverse en speculatie bestond rondom het privéleven van deze dame; de jonge Frau Stavenhitter bijvoorbeeld, of Frau Mackenthun of de oude Fräulein Distelmann. Of zelfs een nog obscuurder en meer teruggetrokken iemand. En als haar overdonderde gast opmerkte dat hij niets dan goeds over de dame in kwestie te zeggen had, sterker nog, dat hij werkelijk niets ongewoons over haar wist te melden, gaf de moeder van Thomas te kennen dat het onderwerp van hun gesprek naar haar weloverwogen mening ronduit geweldig was, een éinig mens, en dat Lübeck zich gelukkig mocht prijzen dat het zo'n vrouw tot zijn inwoners mocht rekenen. Dit bracht ze alsof het om vertrouwelijke informatie ging, iets wat voorlopig strikt geheim moest blijven en waar zelfs haar echtgenoot, de senator, nog niet van wist.

De volgende dag deden verhalen de ronde over het gedrag van hun moeder en wie ze ter beoordeling had uitverkoren, tot Heinrich en Thomas er nota bene van hun klasgenoten over hoorden, alsof het om een uitermate modern toneelstuk ging, pas overgewaaid uit Hamburg, dat in de stad was opgevoerd.

Als hun vader 's avonds naar een vergadering moest en Thomas en Heinrich na hun viool oefeningen en het avondeten hun pyjama hadden aangetrokken, vertelde hun moeder soms over haar geboorteland Brazilië, dat zo groot was, zei ze, dat niemand wist hoeveel mensen er woonden, welke volkeren er zoal leefden of welke taal die spraken, een land dat vele malen groter was dan Duitsland, waar het nooit winter werd en nooit vroom, en waar één rivier, de Amazone, ruim tien keer zo lang en tien keer zo breed was als de Rijn, met allerlei kleinere zijrivieren die diep in het oerwoud ontsprongen, waar de hoogste bomen ter wereld stonden en volksstammen woonden die nog nooit iemand had gezien en die ook nooit ontdekt zouden worden, aangezien zij het oerwoud beter kenden dan wie ook en zich konden verstoppen als er een indringer of buitenstaander in de buurt kwam.

‘Vertel nog eens over de sterren,’ zei Heinrich dan.

‘Ons huis in Paraty lag aan het water,’ antwoordde Julia. ‘Het was bijna één met de zee, als een boot. En als de nacht viel en de sterren zich lieten zien, waren ze helder en hingen laag in de lucht. Hier in het noorden staan de sterren hoog, ver weg. In Brazilië zie je ze net zo goed als de zon overdag. Het zijn eigenlijk allemaal kleine, schitterende zonnetjes die vlak boven ons brandden, vooral als je aan het water woonde. Mijn moeder zei altijd dat je op onze kamers boven 's nachts een boek kon lezen omdat het sterrenlicht zo fel door het water weerkaatst werd. En als je de luiken niet goed sloot, deed je geen oog dicht. Toen ik nog klein was, net zo oud als jullie zusjes, dacht ik echt dat het overal op aarde zo was. Op mijn eerste avond in Lübeck schrok ik vooral van het feit dat ik de sterren niet kon zien. Er hingen wolken voor.’

‘Vertel nog eens over het schip.’

‘Jullie moeten echt gaan slapen.’

‘Vertel nog eens over de suiker.’

‘Dat verhaal ken je toch al, Tommie.’

‘Toe, nog een klein stukje?’

‘Goed dan: voor alle marsepein die in Lübeck gemaakt wordt gebruiken ze suiker uit Brazilië. Zoals Lübeck bekendstaat om zijn marsepein staat Brazilië bekend om zijn suiker. Dus als de brave burgers van Lübeck op kerstavond marsepein eten, staan ze er niet bij stil dat ze een stukje Brazilië in hun mond stoppen. Ze eten suiker die speciaal voor hen de oceaan is overgestoken.’

‘Waarom maken we zelf geen suiker?’

‘Dat moet je aan je vader vragen.’

Jaren later vroeg Thomas zich af of zijn vader door diens keuze om met Julia da Silva-Bruhns te trouwen, wier moeder volgens de geruchten afstamde van Zuid-Amerikaanse indianen, in plaats van met een nuchtere dochter van een plaatselijke scheepsmagnaat of een oud koopmans- of bankiersgeslacht, niet de aanzet had gegeven tot de teloorgang van de familie Mann, omdat het bewees dat een hunkering naar het rijkelijk vreemde zich in hun harten had genesteld, waar er tot dan toe enkel een hang was geweest naar dat wat eenduidig was en gegarandeerd winst zou opleveren.

In Lübeck kon men zich nog heugen hoe Julia na de dood van haar moeder als klein meisje met haar zus en drie broers in de stad was aangekomen. Een oom nam hen in huis, en toen ze er nog maar pas waren spraken ze geen woord Duits. In de stad werden ze door figuren als Frau Overbeck, die bekendstond om haar strenge naleving van de gebruiken van de Gereformeerde Kerk, argwanend in de gaten gehouden.

‘Ik heb die kinderen een keer een kruis zien slaan toen ze langs de Marienkirche liepen,’ zei ze. ‘We ontkomen wellicht niet aan de handel met Brazilië, maar bij mijn weten is er nooit eerder een inwoner van Lübeck met een Braziliaanse getrouwd, nooit ofte nimmer.’

Julia, die nog maar zeventien was toen ze trouwde, bracht vijf kinderen ter wereld. Zoals het de kinderen van een senator betaamde gedroegen ze zich keurig, maar ze straalden anderzijds ook iets trots en hooghartigs uit, haast iets demonstratiefs, wat in Lübeck niet eerder was vertoond en waarvan Frau Overbeck en consorten hoopten dat het niet in zwang zou raken.

Door zijn onconventionele huwelijkskeuze boezemde de senator, die elf jaar ouder was dan zijn vrouw, een zeker ontzag in, alsof hij in Italiaanse schilderijen of zeldzame majolica had geïnvesteerd om een begeerte te bevredigen die zijn voorvaderen en ook hijzelf tot dan toe hadden weten te bedwingen.

Voor ze op zondag naar de kerk gingen, werden de kinderen Mann nauwkeurig door hun vader geïnspecteerd terwijl hun moeder de hele boel ophield door in haar kledkamer verschillende hoedjes te passen of toch nog andere schoenen aan te trekken. Heinrich en Thomas moesten het goede voorbeeld geven door ernstig te blijven kijken, terwijl Lula en Carla hun best deden om niet te wiebelen.

Toen Viktor eenmaal geboren was, werd Julia minder gevoelig voor het commentaar van haar echtgenoot. Ze trok de meisjes graag bonte strikken en kousen aan en vond het niet erg als de jongens wat langer haar hadden en zich vrijmoediger gedroegen. Julia kleepte zich elegant voor de kerk, vaak in één kleur – een grijstint bijvoorbeeld, of donkerblauw, met bijpassende kousen en schoenen, met als enige onderbreking een rood of geel lintje op haar hoed. Haar echtgenoot stond bekend om de nette maatpakken die hij door een kleermaker in Hamburg liet maken, en zijn onberispelijke voorkomen. De senator verschoonde elke dag zijn overhemd, soms twee keer per dag, en had een omvangrijke garderobe. Zijn snor werd in de Franse stijl geknipt. Met

zijn accuratesse vertegenwoordigde hij het gezonde familiebedrijf, al een eeuw lang het toonbeeld van bestuurlijk succes, maar met de hoogwaardige kwaliteit van zijn garderobe liet hij zien dat een Mann zijn in Lübeck om meer draaide dan handel en vermogen; hij wekte er niet alleen een sobere, maar ook een weloverwogen, stijlvolle indruk mee.

Tot zijn afgrijzen begroette Julia op het korte wandelingetje van het huis van de Manns aan de Beckergrube naar de Marienkirche regelmatig voorbijgangers; ze riep uitgelaten hun naam, wat sinds het ontstaan van Lübeck nog nooit op zondagen was voorgekomen, waardoor Frau Overbeck en haar vrijgezelle dochter er nog sterker van overtuigd raakten dat Frau Mann op zijn minst van geest nog katholiek was.

‘Ze trekt de aandacht en stelt zich aan, en dat zijn typische kenmerken van een katholiek,’ zei Frau Overbeck. ‘En dat lintje op haar hoed is wel het toppunt van lichtzinnigheid.’

Terwijl ook de naaste familie zich in de Marienkirche verzamelde werd opgemerkt hoe bleek Julia was, en hoe wonderlijk – maar fraai – haar bleke huid afstak tegen haar volle kastanjebruine haar en geheimzinnige blik, die met maar half verholten spot op de predikant rustte, wat volledig in strijd was met de ernst waarmee de familie van haar man en hun vriendenkring de voorschriften van hun geloof naleefden.

Thomas beseftte dat zijn vader het niet prettig vond als zijn vrouw over haar jeugd in Brazilië vertelde, zeker in het bijzijn van hun dochters. Hij vond het daarentegen heerlijk als Thomas hem vroeg naar het Lübeck van vroeger, of wilde weten hoe het familiebedrijf was voortgekomen uit een bescheiden onderneming in Rostock. Het leek zijn vader deugd te doen als Thomas op de terugweg van school naar huis op

zijn kantoor kwam zitten luisteren naar uiteenzettingen over schepen, pakhuizen, bankpartners en verzekeringsreglementen en later nog wist wat hem verteld was.

Zelfs verre familie raakte in de veronderstelling dat waar Heinrich even dromerig en opstandig was als zijn moeder, en voortdurend met zijn neus in de boeken zat, Thomas met zijn oplettende en ingetogen manier van doen degene zou zijn die het familiebedrijf naar de volgende eeuw zou loodsen.

Toen de meisjes wat ouder waren, verzamelden alle broertjes en zusjes zich vaak in het boudoir van hun moeder wanneer hun vader naar zijn sociëteit of een vergadering was vertrokken, en dan vervolgde Julia haar verhalen over Brazilië. Ze beschreef hoe wit de kleren waren die de mensen daar droegen, hoe vaak er gewassen werd om te zorgen dat iedereen er beeldschoon en piekfijn bij liep, zowel de mannen als de vrouwen, zowel de zwarte als de witte mensen.

‘Het was heel anders dan in Lübeck,’ zei ze. ‘Niemand vond het nodig om gewichtig te doen. Je had er geen Frau Overbecks met zuinige mondjes. Geen families zoals de Esskuchens, die permanent in de rouw zijn. Als je in Paraty drie mensen tegenkwam, was een van de drie aan het praten terwijl de andere twee moesten lachen. En ze droegen allemaal wit.’

‘Moesten ze lachen om een mop?’ vroeg Heinrich.

‘Ze lachten gewoon. Dat deden ze nu eenmaal.’

‘Maar waar lachten ze dan om?’

‘Dat weet ik niet, lieverd. Maar lachen dat ze deden! Soms hoor ik het ’s nachts nog. Het waait met de wind mee naar binnen.’

‘Mogen wij ook een keer naar Brazilië?’ vroeg Lula.

‘Ik denk niet dat je vader dat goedvindt,’ zei Julia.

‘En als we later groot zijn?’ vroeg Heinrich.

‘Geen mens kan voorspellen wat er gebeurt als we later groot zijn,’ zei ze. ‘Misschien kun je dan wel gaan en staan waar je wilt. Waar ook ter wereld!’

‘Ik wil graag in Lübeck blijven,’ zei Thomas.

‘Dat zal je vader deugd doen,’ antwoordde Julia.

In werkelijkheid leefde Thomas meer in een droomwereld dan zijn broer Heinrich, zijn moeder of zijn zusjes. Zelfs de gesprekken met zijn vader over pakhuizen waren onderdeel van een fantasieverhaal waarin hijzelf vaak optrad als Griekse god, een personage uit een kinderversje of de vrouw op het olieverfschilderij dat zijn vader in het trappenhuis had gehangen, en die een hartstochtelijke, bezorgde, verwachtingsvolle uitdrukking op haar gezicht had. Soms geloofde hij bijna dat hij in werkelijkheid ouder en sterker was dan Heinrich, dat hij elke dag als gelijke met zijn vader naar kantoor ging, of dat hij eigenlijk Mathilde was, het kamermeisje van zijn moeder dat haar kleedkamer schoonhield en zorgde dat haar schoenen netjes in paren bij elkaar stonden, dat haar parfumesjes nooit leeg raakten en haar geheime spulletjes in de daarvoor bestemde laatjes bleven, uit het zicht van nieuwsgierige aagjes.

Als hij hoorde zeggen dat hij het zou gaan maken in de zakenwereld, als hij gasten wist te imponeren met zijn kennis van verwachte leveringen, de namen van schepen en afgelegen havens, liep er haast een rilling over zijn rug bij de gedachte dat als deze mensen zijn ware aard zouden kennen, ze heel anders over hem zouden denken. Als ze in zijn hoofd konden kijken en wisten hoe vaak hij ’s nachts en zelfs overdag deed alsof hij de vrouw van het schilderij in het trappenhuis was met al haar vurige verlangens, of iemand die met een zwaard of een ballade door de gewesten trok, zouden ze zich er hoofdschuddend over verbazen hoe knap hij ze voor

de gek had weten te houden, hoe listig hij de goedkeuring van zijn vader had veroverd, wat een oplichter en flessentrekker hij wel niet was, en hoe onbetrouwbaar.

Heinrich wist natuurlijk wie hij was, en was zich voldoende bewust van het droomleven van zijn broertje om te beseffen dat het uitgebreider en extremer was dan het zijne, maar ook dat naarmate Thomas zijn fantasieën beter wist te verbergen, het gevaar dat hij zou worden ontmaskerd steeds groter werd, waar hij hem voor waarschuwde. In zijn tienerjaren werd Heinrichs voorliefde voor Heine en Goethe, Bourget en Maupassant even zonneklaar als zijn onverschilligheid tegenover schepen en pakhuizen. Dat soort dingen vond hij maar saai, en hoe vaak hij ook op zijn kop kreeg, toch bleef hij zijn vader op het hart drukken dat hij niets met het familiebedrijf te maken wilde hebben.

‘Ik zag je bij het middageten voor zakenmannetje spelen,’ zei hij tegen Thomas. ‘Iedereen trapte erin, behalve ik. Wanneer ga je toch eens toegeven dat je maar doet alsof?’

‘Ik doe niet alsof.’

‘Ze komen er vanzelf achter.’

Heinrich had geleerd zich zo volledig van het reilen en zeilen van het gezin te distantiëren dat zijn vader hem op den duur met rust begon te laten en zich in plaats daarvan toelegde op het corrigeren van kleine tekortkomingen in het gedrag van zijn tweede zoon en beide dochters. Julia deed haar best om Heinrich warm te maken voor muziek, maar hij wilde geen piano of viool meer spelen.

Als Heinrich niet zo verknocht was geweest aan hun zusje Carla zou hij zich in Thomas' beleving totaal van het gezin hebben afgezonderd. Ze scheelden tien jaar, dus Heinrich had eerder een vaderlijke dan een broederlijke houding tegenover zijn zusje. Al toen ze een baby was droeg Heinrich Carla het hele huis door. En toen ze wat ouder was, leerde

hij haar kaartspelletjes en speelden ze samen een eenvoudiger versie van verstoppertje waar alleen zij tweeën aan mee mochten doen.

Door zijn genegenheid voor Carla zagen anderen dat hij ook een lieve en attente kant had. Al had hij de nodige vrienden en mannezaken die zijn aandacht vroegen, toch gaf Heinrich Carla altijd vol tederheid haar zin. Als Lula jaloers werd op alle aandacht die haar zusje kreeg, betrok Heinrich haar erbij, maar het ging haar vaak al gauw vervelen, omdat Carla en haar broer een soort eigen taal spraken en allerlei eigen grapjes hadden.

‘Heinrich is erg aardig,’ zei een nicht. ‘Als hij daarnaast ook nog praktisch was, zou de toekomst van de familie gewaarborgd zijn.’

‘We hebben Tommie nog,’ zei tante Elisabeth, en ze wendde zich tot Thomas. ‘Tommie voert de firma de twintigste eeuw in. Dat is toch je plan, nietwaar?’ Thomas forceerde een glimlach, al was haar licht spottende toon hem niet ontgaan.

Er werd weliswaar gedacht dat Heinrich zijn opstandigheid aan hun moeder te danken had, maar naarmate hij ouder werd begonnen haar verhalen hem te vervelen, en haar broze inborst en hang naar al wat ongewoon en verfijnd was, leek hij niet te hebben geërfd. Vreemd genoeg groeide Heinrich ondanks al zijn praatjes over poëzie, kunst en reizen in al zijn eerlijkheid en beslistheid uit tot een onvervalste Mann. Als men hem door Lübeck zag wandelen, merkte zijn tante Elisabeth dikwijls op hoezeer hij op zijn grootvader Johann Siegmund Mann leek; hij liep met de zware tred die ze met het Lübeck van vroeger associeerde en sprak bovendien op dezelfde slepende toon als zijn voorouders van vaderskant. Het was toch wel doodzonde dat het hem aan elk enthousiasme voor de handel ontbrak.